

ВІДГУК
офіційного опонента

завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
доктора юридичних наук, професора **ДУХНЕВИЧА Андрія Вікторовича**
на дисертацію **БУЦМАКА Артема Юрійовича** на тему:
«Правове забезпечення екологічної інформації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»
галузі знань 08 «Право»

Актуальність теми дослідження. Забезпечення доступу до екологічної інформації є необхідною умовою реалізації права людини на безпечне довкілля та важливим чинником демократизації екологічної політики. Незважаючи на законодавчі гарантії, в Україні залишаються поширеними випадки необґрунтованих відмов у наданні даних, їх неповноти або затримки публікації, що обмежує можливості громадськості впливати на процеси прийняття рішень та знижує рівень довіри до державних інституцій.

Порушення цих прав обмежує можливості громадськості брати участь у прийнятті рішень щодо охорони довкілля, контролювати діяльність підприємств та реагувати на екологічні загрози. Українське законодавство значною мірою відповідає міжнародним стандартам у сфері доступу до екологічної інформації, проте існують суттєві прогалини на практичному рівні. Удосконалення правового забезпечення доступу до екологічної інформації сприятиме підвищенню прозорості та підзвітності держави, посиленню участі громадськості в екологічному врядуванні, формуванню сучасної системи електронних екологічних реєстрів і платформ, а також зміцненню екологічної безпеки та ефективного управління природними ресурсами в Україні.

Забезпечення доступу до екологічної інформації є одним із ключових елементів демократичного управління у сфері довкілля та важливою складовою реалізації екологічних прав людини. У сучасних умовах глобалізації та європейської інтеграції України особливої ваги набуває приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, закріплених у Орхуській конвенції 1998 року та нормативно-правових актах Європейського Союзу. Дослідження у цій сфері має практичне значення, оскільки забезпечення відкритості екологічної інформації сприяє підвищенню екологічної свідомості суспільства, запобігає порушенням прав громадян і забезпечує виконання євроінтеграційних зобов'язань України.

Попри певну гармонізацію із європейським правом, українська правова система все ще характеризується фрагментарністю, недостатньою чіткістю процедур доступу та низькою ефективністю правозастосування. Проблемними залишаються питання термінів оприлюднення екологічної інформації, забезпечення її актуальності та повноти, а також

механізмів притягнення до відповідальності за відмову чи неналежне надання інформації. Виконання цих завдань сприятиме підвищенню прозорості у сфері екологічного управління, ефективній імплементації європейських екологічних стандартів та реалізації права кожної особи на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Для підвищення ефективності забезпечення права на екологічну інформацію необхідно посилити санкції за його порушення, створити механізми реальної компенсації завданої шкоди, розширити обсяг відкритих даних та забезпечити дієвий судовий контроль. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню правових гарантій, прозорості управлінських рішень і зростанню довіри суспільства до екологічної політики держави.

Дослідження анотації дозволяє констатувати її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження, де стисло окреслено основні результати дослідження і наведено положення наукової новизни.

Анотація відповідає вимогам, що передбачені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Як зазначено у вступній частині роботи, дисертацію виконано відповідно до плану дослідницької роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках розкриття окремих аспектів державних бюджетних тем «Організаційно-правові засади сталого розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830) та «Правове забезпечення агроекологічного розвитку України в повоєнний період» (номер державної реєстрації 0124U001202).

В юридичній науці України досліджено окремі аспекти правового забезпечення екологічної інформації, проте комплексного наукового дослідження специфіки правового регулювання забезпечення екологічної інформації проведено не було. Зазначене обумовлює актуальність та своєчасність дисертаційного дослідження А. Ю. Буцмака на тему: «Правове забезпечення екологічної інформації».

Компаративний аналіз змісту, структури, висновків і рекомендацій рецензованої роботи з монографіями, а також докторськими та кандидатськими дисертаціями за темою цього дисертаційного дослідження таких українських вчених, як В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, О. А. Вівчаренка, А. П. Гетьмана, В. І. Гордєєва, Т. І. Демчук, А. В. Духневича, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Н. Р. Кобецької, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, М. В. Краснової, Н. Р. Малишевої, К. В. Медведєва, Т. В. Морозовської, Е. В. Позняк, А. К. Соколової, Х. І. Чопко, П. В. Хряпінського, В. С. Шахова,

Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та інших учених, які у різні роки досліджували питання правового захисту екологічної інформації, свідчить, що рецензована робота містить результати власних наукових пошуків автора, а проаналізовані наукові ідеї, положення, висновки і тексти інших авторів мають посилання на використані джерела.

Аналіз дисертації дозволяє констатувати відсутність порушень вимог академічної доброчесності та порушень інших вимог до наповнення і оформлення наукових робіт. На використані джерела інформації, ідеї та концепції у дисертації належним чином оформлено посилання.

Автором дисертації чітко окреслено і логічно побудовано мету та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичні та методичні підходи щодо їх виконання, розроблено і апробовано відповідні пропозиції, які у комплексі є науковим шляхом вирішення наміченого завдання. Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. Результати дослідження отримано автором особисто.

Аналіз дисертації свідчить про те, що А. Ю. Буцмаку вдалося досягнути мети дослідження – розкрити прикладне значення правового забезпечення екологічної інформації, а також обґрунтувати пропозиції і рекомендації щодо удосконалення правового регулювання суспільних екологічних відносин у зазначеній сфері.

Обґрунтованість наукових положень дисертації, їх достовірності і новизни. Обґрунтованість дослідження А. Ю. Буцмака визначається, насамперед, опрацюванням різнобічної джерельної бази, що налічує 261 найменування, опрацювання яких дозволило дисертанту всебічно обґрунтувати наведені у роботі наукові результати і пропозиції, що виносяться на захист.

Нормативною та емпіричною основою дисертації стали численні праці вітчизняних і зарубіжних учених, чинне законодавство України, директиви Європейського Союзу, міжнародні документи тощо. Ретельне дослідження вказаних джерел дозволило дисертанту повною мірою досягти поставлених завдань.

Методи дослідження, які було використано дисертантом, склали те необхідне методологічне підґрунтя, що дозволило виконати повний та системний аналіз наведених джерел, сформулювати власні наукові висновки та пропозиції. Зокрема, дисертантом використано як загальнонаукові, так і спеціально наукові методи. Групу загальнонаукових методів пізнання склали діалектичний, системний, формально-логічний методи. Так, діалектичний метод дозволив розкрити особливості формування сутнісно-змістовної юридичної природи екологічної інформації у динаміці та взаємозв'язку з суміжними процесами суспільного розвитку. Логіко-семантичний метод дозволив сформулювати та поглибити понятійно-категорійний апарат, зокрема базових понять екологічної інформації,

інформаційної функції екологічного права, розмежування довкілля та навколишнього природного середовища, лексико-юридичної конструкції «правове забезпечення екологічної інформації». За допомогою формально-логічного методу здійснено з'ясування істотних змістовних ознак екологічної інформації. Системно-структурний метод було використано при визначенні структурного місця правового забезпечення екологічної інформації в системі екологічного права. Системний метод застосовано при розгляді гарантій захисту права на доступ до екологічної інформації. Міждисциплінарний метод застосовувався при обґрунтуванні висновку про міждисциплінарний характер субінституту правового забезпечення екологічної інформації. Формально-юридичний метод забезпечив розкриття змісту нормативних приписів законодавства за досліджуваною темою. Порівняльно-правовий метод було використано при співставленні міжнародного законодавства з відповідним національним.

Структура дисертації А. Ю. Буцмака є логічною й обумовленою задекларованими завданнями дослідження. Положення, що містить робота, побудовані на застосуванні переконливої системи аргументації, в якій вбачається власна авторська позиція.

У розділі 1 «Загальнотеоретична характеристика правового забезпечення екологічної інформації» дисертантом досліджено порівняльно-категоричний апарат дослідження (підрозділ 1.1), розвиток правової природи екологічної інформації (підрозділ 1.2).

Тема наукового дослідження більш глибоко розкривається у розділі 2 «Загальнотеоретична характеристика правового забезпечення екологічної інформації», який присвячено реалізації права на доступ до екологічної інформації, серед яких особлива увага приділена саме особливостям надання екологічної інформації громадськості (підрозділ 2.1), гарантіям здійснення права на екологічну інформацію (підрозділ 2.2), обмеженням права на інформацію (підрозділ 2.3), реалізації права на доступ до інформації про стан довкілля, якості харчових продуктів та предметів побуту в умовах воєнного стану (підрозділ 2.4), напрямам вдосконалення механізму реалізації права доступу до екологічної інформації в Україні.

У розділ 3 «Захист порушеного права на отримання екологічної інформації та напрями розвитку права на доступ до екологічної інформації в Україні» досліджується судовий захист порушеного права на отримання екологічної інформації (підрозділ 3.1), європейські стандарти позасудового оскарження відмов у наданні екологічної інформації (підрозділ 3.2).

Згідно встановлених вимог кожний підрозділ завершується висновками, також загальні висновки сформульовано в кінці дисертаційного дослідження.

Робота включає також додатки (список публікацій здобувача за темою дисертації).

Достовірність сформульованих у дисертації положень зумовлена поставленою метою, визначеними завданнями наукового пошуку, прийнятним для проведення такого дослідження планом роботи, яким охоплено основні аспекти наукової проблеми: характеристика понятійно-категоріального апарату дослідження та правової природи

екологічної інформації; особливості надання екологічної інформації громадськості; обмеження права на доступ до екологічної інформації; особливості реалізації права на доступ до екологічної інформації в умовах воєнного стану; напрями вдосконалення механізму реалізації права на доступ до екологічної інформації; особливості судового захисту порушеного права на отримання екологічної інформації; характеристика європейських стандартів позасудового оскарження відмов у наданні екологічної інформації.

Аналіз структури, змісту та наукових результатів рецензованої роботи показує, що визначені відповідно до мети завдання дослідження А. Ю. Буцмак в цілому вирішив. На цій основі ним сформульовано власні наукові висновки та практичні рекомендації з досліджуваної теми, які вперше виносяться на захист, а також, удосконалюють наявні юридичні конструкції, поняття і категорії та розвивають чимало висловлених в науці екологічного права положень, висновків, ідей, зокрема:

– класифікації істотних ознак екологічної інформації (1) це відомості про стан навколишнього природного середовища і про стан здоров'я населення; 2) існування виключно у нематеріальній формі, незалежно від фіксації на матеріальних (письмових і аудіовізуальних) чи нематеріальних (електронних) носіях; 3) визначальною комплексною істотною ознакою є транспарентність, що базується на прозорості, відкритості, публічності, вільному доступі до екологічної інформації та участі в державному управлінні; 4) наявність атрибутивних факторів, що впливають або потенційно можуть впливати на складові навколишнього природного середовища);

– наукової позиції щодо неприйнятності застосування в еколого-правовій доктрині понять «право довкілля» та «довкілльєве право» як аналогів екологічного права з погляду нетотожності їх предметів, що випливає зі змістовної відмінності понять «довкілля» і «навколишнє природне середовище»;

– обґрунтування змістовної відмінності дефініцій «довкілля» і «навколишнє природне середовище» та тотожності понять «довкілля» і «навколишнє середовище»;

– визначення співвідношення інформаційних прав та права на інформацію у частині того, що категорія інформаційних прав символізує їхню об'єктивну природу як потенційних можливостей, тоді як суб'єктивне право на інформацію трансформує ці можливості в межі вільної поведінки певного суб'єкта щодо інформації;

– співвідношення між часто застосовуваними в юридичній науці поняттями «інституційний» та «інституціональний»;

– визначення місця правового забезпечення екологічної інформації в структурі екологічного права як субінституту правового інституту екологічного управління.

Серед найбільш вагомих результатів, які вперше у правовій доктрині визначають наукову новизну проведеного дисертаційного дослідження, можна відзначити наступні:

– систематизовано фактори утворення екологічної інформації, до яких належать: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; г) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку;

– виокремлено інформаційну функцію екологічного права, яка полягає у доведенні публічною владою до відома населення країни відомостей про: стан навколишнього природного середовища; потенційні загрози екологічній безпеці; екологічні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин; сучасний стан екологічного законодавства і перспективні напрями його розвитку;

– диференційовано правову природу екологічної інформації на сутнісний аспект, який охоплює її атрибутивні особливості, та змістовний, що визначає місце правового забезпечення екологічної інформації в системі права, тобто її інституційно-правову природу;

– запропоновано розрізнати право на екологічну інформацію та право на доступ до екологічної інформації на основі суб'єктного критерію (право на екологічну інформацію є абстрактним, потенційним, яким наділяється все населення країни, тоді як право на доступ до екологічної інформації є реальним суб'єктивним правом, здійснюваним конкретним суб'єктом, що передбачає існування звуженого суб'єктного складу через можливість застосування різних видів інформації) тощо.

Повнота викладення одержаних результатів дослідження. Основні положення дисертації А. Ю. Буцмака є повною мірою апробованими і знайшли своє відображення у 11 опублікованих працях, з яких 3 статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 8 тез наукових доповідей.

Висновки, пропозиції та рекомендації, що містяться у дисертації, мають суттєве теоретичне та практичне значення й можуть бути використаними у: 1) у науково-дослідній сфері – для подальшого вирішення теоретико-прикладних проблем екологічного, інформаційного, конституційного права України; 2) у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають доступ до екологічної інформації; 3) у правозастосовній діяльності – у процесі реалізації прав на доступ до екологічної інформації; 4) у навчальному процесі – при підготовці лекційних матеріалів, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, а також безпосередньо при викладанні навчальних дисциплін «Екологічне право», «Інформаційне право», «Конституційне право»

у частині, що стосується особливостей правового забезпечення екологічної інформації; 5) у виховній діяльності – при формуванні у молоді екологічної правосуб'єктності та належної правової екологічної культури.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Надаючи в цілому високий позитивний висновок дисертаційному дослідженню А. Ю. Буцмака, не можна не звернути увагу на деякі положення, що мають дискусійний характер, потребують уточнення позиції автора:

1. У дисертації (с. 135) автором зроблено висновок про необхідність всебічного підходу органів державної влади до створення, наповнення та удосконалення Єдиного державного веб-порталу відкритих даних, а також контролю за його наповненням. У цьому зв'язку хотілося б уточнити: які саме проблеми функціонування цього ресурсу, на думку автора, є ключовими сьогодні, та які конкретні організаційно-правові механізми мають забезпечити ефективний контроль за своєчасністю і повнотою оприлюднення екологічної інформації, з урахуванням умов воєнного стану та пов'язаних із ним обмежень доступу до окремих видів інформації?

2. У дисертації (с. 6, с. 168–169) автором розглянуто можливість застосування альтернативних способів врегулювання спорів щодо порушення інформаційних екологічних прав запитувачів, зокрема, застосування медіації. Водночас, з урахуванням прийняття Закону України «Про медіацію», слід врахувати, що ключовим принципом і необхідною умовою медіації є рівність сторін. У цьому контексті постає питання, чи може бути медіація ефективним інструментом у публічно-правових відносинах, де апріорі існує асиметрія між запитувачем інформації та суб'єктом владних повноважень. Чи не вбачає автор ризику, що медіація у цьому випадку може мати декларативний характер, з огляду на таку нерівність сторін та відсутність дієвих механізмів примусу до виконання досягнутих домовленостей? Яким чином, на думку автора, ці ризики можуть бути мінімізовані, і чи не потребує це суттєвого доопрацювання законодавчої моделі медіації у сфері забезпечення права на доступ до екологічної інформації?

3. У дисертації (с. 175) автором зроблено висновок, що з метою забезпечення ефективного доступу громадськості до екологічної інформації через Інтернет пріоритетним напрямом є розроблення та прийняття національної державної стратегії, спрямованої на розвиток електронних інструментів (електронний уряд, відкриті дані тощо). Водночас, виникає питання: чи не призводить такий підхід до певного зміщення акценту з проблем безпосередньої реалізації вже існуючих правових гарантій доступу до екологічної інформації на рівень стратегічного планування? Адже, як свідчить правозастосовна практика, основні труднощі пов'язані не стільки з відсутністю цифрових інструментів, скільки з неналежним виконанням суб'єктами владних повноважень обов'язків щодо надання інформації. У зв'язку

з цим, чи не потребує першочергового вирішення саме проблема ефективності механізмів реалізації та відповідальності за порушення права на доступ до екологічної інформації, а вже потім – їх цифрового вдосконалення?

4. На нашу думку, суттєво поглибило б та доповнило результати дисертаційного дослідження виокремлення в його структурі самостійного підрозділу, присвяченого реалізації права на екологічну інформацію у сфері управління відходами сільського господарства в умовах воєнного стану. Зокрема, йдеться про нові виклики, пов'язані з утворенням так званих «відходів війни» (зруйновані будівельні матеріали, залишки боєприпасів, забруднення ґрунтів), що створюють додаткове навантаження на агроєкосистеми. У зв'язку з цим, яким чином, на думку автора, має забезпечуватися баланс між обмеженням доступу до інформації з міркувань безпеки та правом громадськості на екологічну інформацію, особливо щодо територій, забруднених вибухонебезпечними залишками війни?

В цілому, висловлені зауваження є суто дискусійними, не мають принципового характеру, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Робота характеризується єдністю змісту, цільовою спрямованістю та є особистим внеском автора в екологічно-правову науку.

Загальний висновок. Резюмуючи висловлені у відгуку позитивні наукові доробки дисертанта та дискусійні зауваження щодо окремих положень, можна стверджувати, що дисертація А. Ю. Буцмака є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому автор зміг вирішити нові теоретичні і практичні завдання щодо правового забезпечення екологічної інформації на підставі визначення основних теоретичних та практичних правових проблем у цій сфері, формулювання пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства у сфері реалізації права на доступ до екологічної інформації.

Дисертація оформлена відповідно до встановлених вимог, для її тексту характерний формально-логічний спосіб викладу матеріалу. Робота вирізняється смисловою завершеністю, цілісністю та єдністю структури і змісту. У дисертації не виявлено будь-яких проявів академічної недобросовісності.

Дисертація А. Ю. Буцмака на тему: «Правове забезпечення екологічної інформації» є комплексною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні й практичні положення щодо розвитку законодавства у сфері екологічної інформації, які в сукупності можна оцінювати як вирішення важливого наукового завдання в науці екологічного права.

На підставі викладеного вважаю, що дисертація Буцмака Артема Юрійовича на тему: «Правове забезпечення екологічної інформації» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи

про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Буцмак Артем Юрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки, доктор юридичних наук, професор Андрій ДУХНЕВИЧ